

LBRIS

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

We know
books

Cartea tainelor lui Enoh / studiu introd.: Philip S. Alexander
trad. și îngrijire ed.: Voicu Simion – Ed. a 4-a – București: Herald, 2023

ISBN 978-630-6550-18-0

I. Alexander, Philip S. (pref.)

II. Voicu, Simion (trad.)

2

Cartea tainelor lui Enoh

Studiu introductiv:

PHILIP S. ALEXANDER

Traducere și îngrijire ediție:

VOICU SIMION

EDITURA HERALD
București

DE LA FIUL LUI ADAM LA AL DOILEA DUMNEZEU¹

Transformări ale lui Enoh biblic

Enoh este un erou biblic destul de controversat. Deși Biblia însăși dedică doar șase versete vieții acestuia, în mare parte sub forma unei genealogii prozaice², unii intelectuali evrei din perioada celui de-Al Doilea Templu au ajuns să îl considere o figură centrală din istoria sacră. Aceștia i-au atribuit un corp important de doctrine revelate și l-au ridicat la un statut care echivala și chiar concura cu cel al lui Moise, legiuitorul Israelului. Ei au fost cei care au pornit o tradiție ce a continuat să evolueze cu o vitalitate surprinzătoare până în Evul Mediu și care a constituit o provocare neîntreruptă pentru paradigma mozaică dominantă a iudaismului. Ei au creat un personaj care, mergând dincolo de iudaism, a fost asimilat în creștinism, gnosticism și islam, devenind unul dintre învățătorii religioși universali ai Antichității târzii. Dintre toți patriarhii biblici, Enoh, în pofida originilor sale obscure, s-a bucurat de una dintre cele mai ilustre reprezentări în mituri și legende.

Cea mai timpurie și completă dovadă a interesului accentuat pentru Enoh se găsește în *Cartea întâi a lui Enoh* sau *1 Enoh*. Aceasta este disponibilă acum într-o formă mai mult sau mai puțin completă doar într-o versiune etiopiană (*gî'iz*)

clasică redactată probabil în secolul al VI-lea d.Hr.³ Varianta etiopiană a fost tradusă dintr-un text grec, păstrat parțial în fragmente de manuscris și citate patristice, alcătuit în secolul I d.Hr. Varianta grecească a fost la rândul ei inspirată de un original aramaic, ale cărui rămășițe, împreună cu materiale înrudite neatestatate în versiunile grecească și etiopiană, au fost descoperite printre manuscrisele de la Marea Moartă.⁴ Originalul aramaic al *1 Enoh* datează probabil din secolul I î.Hr., însă este în mod clar un text compozit – o colecție alcătuită din texte enohiene inițial independente peticite laolaltă într-un mod imperfect, unele dintre având o vechime ce merge până în secolul al IV-lea î.Hr.⁵

1 Enoh îl prezintă pe Enoh ca pe un mare înțelept, posesor al unei cunoașteri speciale, al unor secrete care nu sunt accesibile pe pământ și pe care le cunoaște prin revelație divină, uneori în viziuni și în vise, uneori prin ascensiuni la cer unde a putut să consulte tablele și cărțile cerești și uneori în călătorii prin cosmos însoțit de călăuze angelice.

Înțelepciunea lui Enoh acoperă o serie de subiecte distincte. El cunoștea tainele sălașului ceresc al lui Dumnezeu și ale însuși tronului lui Dumnezeu. *1 Enoh* 14:8–25 oferă o descriere impresionant de detaliată a palatului ceresc al lui Dumnezeu⁶. *1 Enoh* este, de asemenea, plin de folclor angelologic. Enoh stă în compania îngerilor, vorbește cu aceștia și le știe numele, multe dintre ele fiind raportate în mod transparent la rolurile pe care le au. Aceștia fac parte din diferite ordine (Veghetori, Cei Sfinți, Heruvimi și Prezențe, cei patru arhangheli – Michael, Rafael, Gabriel și

Phanuel – care slujesc înaintea Tronului lui Dumnezeu)⁷ și par să fie așezați în ierarhii. Ei îndeplinesc diferite sarcini și sunt, pe scurt, agenții prin care Dumnezeu cârmuiește lumea. Un loc central în angelologia din *1 Enoh* îl ocupă mitul Veghetorilor căzuți – o ceată de îngeri care au coborât din cer, au avut relații sexuale cu femei din neamul omenesc și au dat naștere, prin acestea, unei rase de Uriași care au asuprit omenirea. Acești îngeri căzuți i-au corupt pe oameni revelându-le cunoașterea interzisă și învățându-i artele întunecate⁸.

Înțelepciunea lui Enoh se extinde, de asemenea, la funcționarea cosmosului. Enoh susține în repetate rânduri că mentorii săi angelici i-au dezvăluit misterele lumii naturale. Aceștia l-au plimbat pe cuprinsul pământului locuibil și i-au arătat minunile ce se găsesc acolo. I-au dezvăluit cum funcționează soarele, luna și stelele și cum se determină perioadele și anotimpurile. Deși descrierile cosmografice sunt impresioniste și pline de elemente fabuloase, expunerea mișcărilor corpurilor cerești este detaliată și precisă. Versiunea etiopiană pare să fie extrem de prescurtată. Fragmentele de la Qumran indică existența unui text mai lung, care circulase sub formă de tratat separat, deși tot sub numele lui Enoh. În spatele acestui tratat astronomic ar putea să existe o intenție polemică, și anume aceea de a promova un calendar solar de 364 de zile conform cu voința lui Dumnezeu și ordinea naturală a universului.

În fine, înțelepciunea lui Enoh cuprinde viitorul. Enoh vede, cu ajutorul îngerilor, istoria lumii din perioada lui

până la sfârșitul timpului și crearea unui nou cer și a unui nou pământ. Deși viziunile despre viitor sunt împrăștiate pe tot cuprinsul textului *1 Enoh*, acestea își găsesc cea mai cuprinzătoare și sistematică formă în *Apocalipsa săptămânilor* (93:3–10; 91:11–17) și în *Istoria zoomorfă a lumii* (cap. 85–90). Această viziune a viitorului este dominată de tema judecării divine: Dumnezeu îi va pedepsi în cele din urmă pe păcătoși și îi va salva pe cei dreپți. Motivul judecării divine iminente este presărat pe tot cuprinsul textului *1 Enoh* și unifică astfel elementele disparate din alcătuirea acestuia. Nota triumfului suprem al celor dreپți și nimicirea păcătoșilor, atinsă în capitolul de început, formează semnătura-cheie a întregii compoziții. *1 Enoh* îl distribuie pe Enoh în rolul de profet clasic: în numele lui Dumnezeu, ca vehicul al revelației divine, el îi amenință cu nenorociri pe păcătoși, îi avertizează despre ziua de pe urmă a Domnului și îi alină pe cei dreپți, asigurându-i că vor avea parte de dreptate și izbăvire finală.

Se presupune că toată această înțelepciune a fost lăsată în scris de Enoh. *1 Enoh* este compus la persoana întâi, adică din perspectiva lui Enoh. În privința conținutului, *1 Enoh* este o apocalipsă, o revelație a secretelor și tainelor, dar această revelație a primit forma, inspirată de un bine-cunoscut model literar al vechii înțelepciuni, unui ultim testament moral adresat de Enoh fiului său Matusalem (81:5). Enoh își învață fiul la porunca explicită a îngerilor. Învățătura lui se adresează generațiilor viitoare. Capitolele 92–105, așezate sub titlul *Epistola lui Enoh*, nu sunt scrise

doar „pentru toți copiii mei”, ci și „pentru toate neamurile viitoare care vor păstra pacea și neprihănirea” (92:1). Noe a avut un rol-cheie în transmiterea învățaturii lui Enoh: *1 Enoh* 65:1 spune că acesta l-a consultat pe Enoh în legătură cu judecata viitoare, iar în 68:1 arhanghelul Michael îi explică acestuia „toate tainele” din cartea strămoșului său Enoh. *1 Enoh* este gândit ca având statutul de scriptură inspirată: este bazat pe revelație divină și a fost transcris direct de pe tablele cerești. Critica textuală modernă referitoare la *1 Enoh* a demonstrat că la baza compoziției se găsesc o serie de texte enohiene, inițial independente. În secolul I î.Hr. circulau cel puțin cinci opere substanțiale atribuite lui Enoh. Probabil că titulatura lui Enoh de „scrib priceput”⁹ își are originea în toată această presupusă activitate literară.

Personajul Enoh, conturat de paginile din *1 Enoh*, nu este la prima vedere foarte asemănător cu omonimul său biblic, dar, dacă privim mai îndeaproape, încep să apară o serie întreagă de legături. Este clar că autorii textului *1 Enoh* cunoșteau Geneza 5–6 aparent sub forma pe care o avem noi acum: aceștia citează din ea aproape cuvânt cu cuvânt în mai multe locuri. Aproape tot ce se spune despre Enoh în Biblie este enigmatic și poate fi interpretat în mai multe moduri destul de sugestive. Pare să facă trimitere la un corp mult mai complet de legende enohiene. Din moment ce Gen. 5:18–25 face parte dintr-un segment al Pentateuhului care este posibil să nu fi fost redactat în formă finală până în perioada post-exilică¹⁰ și din moment ce în *1 Enoh* există un

strat, *Cartea luminătorilor cerești* (cap. 72–82), ce datează probabil din perioada persană (secolul al IV-lea î.Hr.), este tentant să presupunem că *1 Enoh* are la bază nu numai Geneza 5, dar și surse care se află în spatele Genezei 5. Această teorie e atractivă, însă este mai degrabă exclusă de analiza detaliată. Relația dintre *1 Enoh* și textul biblic pare să fie, în principal, una de ordin exegetic. Nu este nevoie să postulăm că autorii textului *1 Enoh* au avut la îndemână vreo altă istorisire despre înțeleptul antedeluvian în afară de cea conținută în Geneză. Aceștia au abordat textul respectiv ca fiind scriptură înzestrată cu autoritate și au aplicat cu referire la acesta procedee destul de bine atestate în exegeza biblică iudaică timpurie. Prin exploatarea ambiguităților și lacunelor narrative ale acestuia, au putut să asocieze cu Scriptura idei care nu se găseau acolo, să confere validitate ideilor respective și să le încorporeze în tradițiile lui Israel¹¹.

Geneza 5:18–25 spune următoarele:

Iared a trăit o sută șazeci și doi de ani și atunci i s-a născut Enoh. După nașterea lui Enoh, Iared a mai trăit opt sute de ani și i s-au născut fii și fiice, iar de toate, zilele lui Iared au fost nouă sute șazeci și doi de ani și apoi a murit. Enoh a trăit o sută șazeci și cinci de ani, și atunci i s-a născut Matusalem. Și a umblat Enoh înaintea lui Dumnezeu, după nașterea lui Matusalem, două sute de ani și i s-au născut fii și fiice, iar de toate, zilele lui Enoh au fost trei sute șazeci și cinci de ani. Și a plăcut Enoh lui Dumnezeu și apoi nu s-a mai aflat, pentru că l-a mutat Dumnezeu. Matusalem a trăit o sută optzeci și șapte de ani și atunci i s-a născut Lameh.¹²

Sunt o serie de expresii aici care ne atrag imediat atenția. Enoh „a umblat [...] înaintea lui Dumnezeu” (וַיִּתְהַלֵּךְ הַנּוֹךְ אֶת אֱלֹהִים; v. 22, 24). La prima vedere, este sugerată ideea unei comunicări strânse cu Dumnezeu – o viață plină de o extraordinară pietate și devoțiune. Așadar, nu ar trebui să ne surprindă că Enoh este înfățișat în *1 Enoh* ca un om remarcabil de drept. Această perspectivă ar putea fi întărită de faptul că el era un descendent pe linia divină a lui Set. El se află în opoziție față de Lameh, corespondentul său de pe linia decăzută a lui Cain. Lameh, un personaj dubios din punct de vedere moral, este asociat în mod explicit în Biblie cu violența (Gen. 4:23–24). Enoh este al șaptelea în linie după Adam, iar lucrul acesta, urmând o numerologie populară aproape universală, îl face „alesul” lui Dumnezeu, pentru care este pregătit un destin special. Se pot aduce în discuție considerații de ordin contextual. Pietatea lui Enoh l-ar separa de generația sa. El a trăit într-o perioadă situată cu puțin timp înainte de Potop, când răutatea și depravarea cuprinseseră pământul. Lucrul acesta sugerează rolul profetic al acestuia: faptul de a se împotrivi spiritului epocii, de a se opune contemporanilor săi și de a-i avertiza despre judecata divină iminentă.

1 Enoh, după cum am afirmat mai sus, oferă o explicație specifică pentru păcatul generațiilor antedeluviene: acestea au fost corupte de îngerii căzuți. Această idee este derivată din Gen. 6:1, unde „fiii lui Dumnezeu” sunt înțeleși ca fiind îngeri – *1 Enoh*, după cum am observat, îi numește „Veghetori” –, care au fost seduși de frumusețea femeilor

oamenilor, au coborât pe pământ și s-au împreunat cu ele. Acești Veghetori au transmis oamenilor cunoaștere, care i-a corupt. I-au învățat arta prelucrării metalelor. Aici, *1 Enoh* este din nou convergent cu narațiunea biblică, aceasta asociind prelucrarea metalului în primul rând cu Tubal-Cain, fiul lui Lameh, contemporanul lui Enoh¹³. *1 Enoh*, urmând o concepție mitologică larg răspândită a cărei expresie clasică este mitul lui Prometeu, nu poate concepe o atât de uriașă dezvoltare tehnologică fără un ajutor extraterestru. Arta metalurgiei era folosită în scopuri dăunătoare: pentru a face arme de război, de unde, fără îndoială, „violența” ce caracteriza perioada anterioară Potopului¹⁴.

1 Enoh asociază această „violență” și comportamentului vlăstarelor monstruoase ale îngerilor și femeilor – o rasă de uriași care au oprimat omenirea¹⁵. Biblia însăși este destul de neclară cu privire la perioada coborârii pe pământ a „fiilor lui Dumnezeu”. *1 Enoh* datează evenimentul în timpul vieții tatălui lui Enoh, Iared, un exemplu evident de exegeză care consideră numele acestuia o aluzie la coborârea (יְרִידָה) îngerilor. Această tactică permite ca relatarea despre Enoh și cea despre Veghetori să se întrepătrundă. Așadar, toate aceste elemente din *1 Enoh* pot fi derivate direct din textul biblic.

Dar formula „a umblat Enoh înaintea lui Dumnezeu” prezintă alte posibilități și poate fi interpretată într-un alt mod mai puțin evident: אֱלֹהִים poate fi înțeles prin „dumnezei”, adică îngeri. Enoh devine astfel cineva care a avut o relație specială cu îngerii. Lucrul acesta deschide posibili-

tatea ca acesta să fi urcat la cer și să fi aflat taine de la îngerii sau să fi avut rolul de intermediar sau mediator între cer și pământ. Călătoria lui Enoh prin cosmos, descrisă cu atâta expresivitate în *1 Enoh*, ar putea fi o dezvoltare a acestui element din narațiunea biblică: Enoh a parcurs cosmosul de-a lungul și de-a latul¹⁶ în tovărășia îngerilor care i-au revelat tainele creației.

Tot atât de sugestivă este formula „apoi nu s-a mai aflat, pentru că l-a mutat Dumnezeu”. În cazul lui Enoh, Biblia evită să spună că a murit, ci mai curând a fost „mutat” de Dumnezeu. Lucrul acesta ar putea fi interpretat în sensul că Enoh a fost îndepărtat de pe pământ sau din societatea umană într-un mod neobișnuit. El devine astfel primul om din istoria Bibliei care a scăpat de moarte. Această interpretare a textului este întărită de paralela cu Ilie, care a fost, de asemenea, luat de Dumnezeu, fiind mutat cu trupul la cer într-un car de foc (4 Reg. 2:11).

Când textul este citit în acest fel, o întreagă serie de lacune narrative cer să fie umplute. De ce Dumnezeu l-a luat pe Enoh? Durata de 365 de ani a vieții lui Enoh este semnificativ mai scurtă decât a celorlalte figuri din neamul urmașilor lui Set. Lucrul acesta ne sugerează o acțiune abruptă și prematură. Dar de ce? Unde a fost dus Enoh – în cer, în paradis sau în vreun alt loc? Dacă a fost luat fără să moară, atunci poate că este încă viu în locul respectiv. Ce face el acolo și ce rol joacă această păstrare în planul divin al lucrurilor? Cum a fost mutat – într-un car asemenea lui Ilie, într-un vârtel sau într-un alt mod? A fost vorba despre

o mutare fizică și corpul său fizic a fost astfel transformat sau mutarea lui nu a fost decât o transă sau un vis al urcării la cer? A fost mutarea permanentă? S-a întors sau se va întoarce el în viitor pe pământ pentru a îndeplini vreo misiune dată de Dumnezeu? Cuvintele „apoi nu s-a mai aflat” sunt minunate de vii și evocatoare: ele sugerează un tablou în care Enoh dispăre în mod misterios, lăsându-și contemporanii nedumeriți de locul în care s-a dus.

Este, așadar, posibil să derivăm din textul actual al Genezei trăsăturile dominante ale lui Enoh din *1 Enoh*. Dar este puțin probabil ca potențialul narațiunii biblice să fi fost dezvoltat atât de mult fără anumiți stimuli externi puternici. Aceste dezvoltări impresionante nu au putut să se petreacă decât în urma faptului că Enoh „vorbea” unui grup de oameni și era util scopurilor acestora. *1 Enoh*, de fapt, contopește două imagini destul de diferite ale lui Enoh care slujeau unor scopuri diferite și este posibil să fi avut origini diferite. În prima imagine, Enoh joacă rolul de profet care predică dreptatea și avertizează de apropierea judecății divine. În cea de-a doua imagine, acesta este un mare înțelept care aduce pe pământ înțelepciune cerească, în special o cunoaștere a astronomiei și a funcționării adevăratului calendar.

Enoh propovăduitorul dreptății pare să fi fost creat în perioada târzie a celui de-al Doilea Templu de cercuri iudaice dominate de o concepție asupra lumii caracterizată de o puternică notă escatologică. Ei credeau că sunt contemporani cu sfârșitul istoriei și că judecata divină